

İlkokul Öğrencilerinin Meslek Seçimlerine Yönelik Tutumlarında Toplumsal Cinsiyetin Etkisi¹

The Impact of Gender on Primary School Students' Attitudes towards Choosing a Profession

Hicran Çetin Gündüz, Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi, hicrancetin@gmail.com
Sinem Tarhan, Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi, tarhansinem@gmail.com

ÖZ. Araştırmanın temel amacı ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin mesleklere yönelik tutumlarında toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının etkisini belirlemektir. Bu amaçla Türkiye tarihinde önemli 4 bilim insanının (Dilhan Eryurt, Kamile Şevki Mutlu, Nermin Abadan Unat, Remziye Hisar) hayat hikâyelerini içeren çizgi filmler ve çalışma yaprakları hazırlanmıştır. Ayrıca çalışmaya katılan 4. Sınıf öğretmenlerine toplumsal cinsiyet, mesleki rehberlik, meslek seçiminde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının etkisi, eğitimde film kullanımı konularında eğitimler verilmiştir. Çalışma sınıf öğretmenleri aracılığı ile gerçekleştirilmiş, öğrencilerden çizgi filmleri izlemeden önce ve izledikten sonra "Toplumsal Cinsiyete Dayalı Meslek Seçimlerine Yönelik Tutum Ölçeği"ni doldurmaları istenmiştir. Verilerin analizi SPSS 22 programı ile yapılmış, ilişkisiz örneklem için t testi, ilişkili örneklem için t testi ve karışık ölçümler için iki faktörlü ANOVA kullanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Meslek Seçimi, Tutum, Toplumsal Cinsiyet, Çizgi Film

ABSTRACT. The purpose of this study was to determine the impact of gender stereotypes on the attitudes of primary school 4th graders' towards professions. To this end, cartoons and worksheets involving the life stories of four famous scientists (Dilhan Eryurt, Kamile Şevki Mutlu, Nermin Abadan Unat, Remziye Hisar) were prepared. In addition, trainings were given to the participating 4th grade teachers on gender, professional guidance, the impact of gender stereotypes in choosing profession and the use of movies in education. The study was conducted through classroom teachers and students were asked to fill in the "Attitude Towards Gender-Based Career Choices Scale" before and after they watched the cartoons. The data were analysed in SPSS 22 program and independent samples t-test, paired sample t-test and two-way ANOVA for mixed measures were conducted.

Keywords. Choosing a Profession, Attitude, Gender, Cartoon Movie

SUMMARY

Purpose and Significance: At the age of 3-4 children start to recognize that they are girl or boy, and with the start of socialization they start to display expected gender behaviours. The words they will use while talking, the games and toys they will play, how they will behave are all shaped around gender roles. Those roles called the gender roles are transferred from one generation to other by regenerating them. Gender stereotypes impact not only girls but also boys and as of very young ages, these stereotypes put them under pressure to accept the roles attributed to their gender. The verbal, behavioural, emotional and physical limits between girls and boys is also valid when choosing a profession. In this scope, the purpose of this study was to determine the impact of gender stereotypes on the attitudes of primary school 4th graders' towards professions. To this end, answers to the following questions was sought: Is there a difference in 4th grade students' attitudes towards professions based on sex? Is there a difference in students' attitudes towards professions before and after they participated in the research activities (cartoons, group work)?"

Methodology: SPSS 22 program was used in data analysis. Whilst t-test was used in the pre-test in order to determine students' attitudes towards choosing a profession, dependent samples t-test and two-way ANOVA for mixed measures were used for repeated measures. In addition, Cohen's d formula was used for the statistical methods through which the difference between the two groups' averages was found and the impact size was calculated.

Results: It was found that students' attitudes towards "women's attitudes towards profession choice" was statistically significant based on sex. Boys' attitudes towards women's profession choice was

¹ Bu çalışma, "Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Hibe Programı" çerçevesinde Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği'nin "Benim Madame Curie'm" projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir.

more negative compared to girls. No significant difference was found in students' opinions concerning the statement that "women should have a profession" based on sex. As a result of repeated measures, it was seen that there was a positive change in students' "attitudes towards women's profession choice" after the movies watched. Findings indicated that the movies watched had a positive impact in developing students' attitudes towards women's selection of a profession. When the effect sizes were examined, it was found that the effect size of the movies that 4th graders watched was moderate.

Discussion and Conclusion: The results of the analyses made indicated that primary school 4th grade boys' "attitudes towards women's profession choice" were more negative compared to girls. In other words, boys were stricter that some professions cannot be carried out by women. This finding complies with the findings in the literature. There was no significant difference in students' attitudes towards the statement that "women should have a profession" based on sex. Both boys and girls indicated similar views concerning the statement that women should have a profession. When the 4th grade curriculum was examined, it was found that such topics as gender, women's rights were indirectly covered within the scope of "Human Rights, Citizenship and Democracy" course. This was verified in interviews with the teachers. It can be said that the topics covered in this course have an impact on the similar views of girls and boys to the statement that women should have a profession. The following could be suggested for gender stereotypes and further studies on choosing a profession: This study was carried out in an urbanizing district of Ankara which have a lot of immigrants. It could be repeated in different districts and the results can be compared. The study could be enriched with demographic information about children and their families. A cross-sectional study covering primary school, secondary school and high school periods could be carried out. Thus, the change of the stereotypes could be examined together with age and development period characteristics.

GİRİŞ

Çocuklar 3-4 yaş civarında kız ve erkek olduklarını öğrenmeye, sosyalleşme süreci ile birlikte de cinsiyet rollerinden beklenen davranışları sergilemeye başlarlar. Toplumsal cinsiyet rollerinin çocuklarda nasıl geliştiğine ilişkin çeşitli görüşler mevcuttur. Freud çocukların anal dönemde tuvalet eğitimi ile birlikte kız ve erkek çocuklar arasındaki farklılıkları anlamaya başladığını, özellikle fallik dönemde yaşadıkları oedipal karmaşa ve elektra karmaşasını aşırp kendi cinslerinden ebeveynleri ile özdeşleşerek bu rolleri öğrenmeye başladıklarını öne sürmüştür (Bem, 1984). Bandura ise toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde "edimsel koşullanma" ile "model alma ve taklit" üzerinde durmakta, doğrudan ya da dolaylı olarak ödüllendirilen davranışların tekrarlanma olasılığı yüksek olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda, aile ya da toplumda cinsiyetine uygun davranışlarda bulunan çocuklar ödüllendirilirken, cinsiyetine uygun davranışlarda bulunmayan çocukların cezalandırılması toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının öğrenilmesinde etkilidir (Dökmen,2009)

Toplumsallaşma sürecinde her toplum, üyelerini "statü" olarak belirlenen kategorilere (doktor, öğretmen, öğrenci gibi) yerleştirir. Sosyal statü, toplumda geçerli olan değer ölçütlerinin kullanılmasıyla ulaşılan bir değerlendirmedir. Bu doğrultuda bireyin statüsünün belirlenmesinde kullanılan ölçütlerden biri de cinsiyettir. Statülere ilişkin beklentiler ise "rol" olarak tanımlanmakta, sosyal roller, toplumdaki kabul edilebilir sosyal davranışların oranını ifade etmektedir (Fichter, 2009). Çocukların konuşurken hangi kelimeleri kullanacakları, hangi oyunları oynayacakları, hangi oyuncakları seçecekleri nasıl oturup kalkacakları cinsiyet rolleri çerçevesinde şekillenir. Bu süreçte anne- baba, öğretmen ve arkadaşların davranışları çocukların toplumsal cinsiyet rolleri konusundaki algılarını büyük ölçüde etkiler (Gooden ve Gooden, 2001)

Toplumsal cinsiyet; sosyal olarak belirlenmiş rolleri, davranışları, etkinlikleri, kadın ve erkek için toplum tarafından uygun olarak görülen nitelikleri belirtmektedir (WHO, 2014). Diğer bir ifade ile toplumsal cinsiyet bireylerin biyolojik cinsiyetleri doğrultusunda toplum tarafından yüklenen kalıp yargıları içermektedir (NUT, 2013). Bir toplumda kadın ve erkeklerin toplumsal hayata katılım biçimi, oranı, görünürlüğü ve temsil biçimi büyük ölçüde o toplumda geçerli olan toplumsal cinsiyet

algısından etkilenmekte (Öktem, 2009), bu algılar kalıp yargılara, önyargılara ve ayrımcılığa zemin oluşturarak bireyin yaşamını kısıtlamaktadır (NUT, 2013).

Gelişimsel süreçte çocuklar hangi etkinliklere katılıp katılamayacaklarına, kimlerle oynayacaklarına, kadın ve erkeklerin neden farklı olduklarına ilişkin ipuçları arayan toplumsal cinsiyet dedektifleri gibidirler. Çocuklar çevrelerindeki sosyal dünyayı anlamlandırmak için etkin şekilde ipuçları arama ve toplum tarafından şekillenmiş ipuçlarını kullanarak davranışta bulunma eğilimindedirler (Martin ve Ruble, 2004). Cinsiyet kalıp yargıları hem kız hem de erkek çocukları etkilemekte, küçük yaşlardan itibaren cinsiyetlerine uygun rolleri kabul etme konusunda baskı altında bırakılmaktadır (Kuzgun, 2014b). Duygusal tepkiler verme, uyumlu olma, bebeklerle oynama, ev işi yapma vb. kızlara özgü olarak değerlendirilirken, duygularını saklama, sert ve çatışmacı olma, mekanik oyuncaklarla oynama daha çok erkekler için değerlendirilmektedir. Ağlayan, konuşkan davranan, evde annesine yardım etmek isteyen erkek çocuklar “kız gibi davrandıkları” için eleştirilmektedir.

Kız ve erkek çocuklar arasında oluşturulan sözel, davranışsal, duygusal ve fiziksel alanlardaki sınırlar meslek seçimi için de geçerlidir. Hâlbuki ülkelerin kalkınmasındaki en önemli kaynaklardan biri insan gücüdür. İnsan gücünün etkili ve verimli bir şekilde kullanılabilmesi de meslek seçiminin bilinçli yapılmasıyla mümkün olur (Tarhan, Çetin Gündüz, Kılıç, 2014). Meslek seçimi; bireyin meslekleri ve kendi özelliklerini (ilgileri, yetenekleri ve beklentileri) farklı yönleriyle değerlendirmesi, araştırması ve bir karara ulaşması olarak tanımlanabilir. Meslek bireyin kimliğinin en önemli yönlerinden biridir. Bireyin toplumda yer edinmesine, saygı görmesine, üretmesine, kapasitesini kullanmasına ve psikolojik doyum elde etmesine neden olurken aynı zamanda seçilen meslek bireyin yaşamında yaşayacağı yer, etkileşimde bulunacağı kişiler ya da yaşam tarzı gibi pek çok faktör üzerinde de etkilidir (Kuzgun, 2014a).

Meslekler hemen hemen her toplumda kadın ve erkeğe özgü meslekler olarak ayrılmıştır. Yüzyıllardır cinsiyete dayalı kalıp yargılar erkekleri kamusal alana, iş hayatına, bilime, teknolojiye, yönetime yönlendirirken, kadınları eş, anne, ev işlerinden ve aile bireylerinin bakımından sorumlu kişi konumuna getirmiş ve yaşadıkları deneyimleri de bu alanlarla sınırlamıştır. Bu nedenle cinsiyete dayalı kalıp yargılar kadınların ve erkeklerin seçebileceği meslekler üzerinde etkili olmuştur (Tarhan, Çetin Gündüz, Kılıç, 2014). Toplumun geleneksel değerleri ve bu değerlerin biçimlendirdiği toplumsal cinsiyet temelli işbölümü; kadına verilen roller, kadının hangi işlerde çalışabileceği ve hangi meslekleri seçebileceği konusunda önemli rol oynamaktadır (Parlaktuna, 2010).

Gençlerin kariyer seçimleri üzerine yapılan araştırmaları inceleyen Francis (2002), kızların çok az mesleği kendilerine uygun ya da açık olarak değerlendirdiklerini belirtmiştir. Türkiye açısından incelendiğinde eğitim sürecinde ilkokuldan yüksek öğretime doğru gidildikçe eğitim alma oranının düştüğü (KSGM, 2017), kadınların istihdam oranlarının da erkeklerden az olduğu gözlenmektedir (TÜİK, 2016). Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı toplumsal ve ekonomik kalkınmanın önündeki büyük engellerden biri olarak kabul edilmekte, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmadan toplumsal ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesinin mümkün olmadığı belirtilmektedir (TCCGR, 2013).

Kızlarla erkekler arasındaki meslek seçim uçurumu teknik bilimler, iş piyasası ya da bilim alanında yapılan seçimlerden çok sanat alanında ve bakım mesleklerinde yapılan seçimlerde kendini göstermektedir. Erkekler geleneksel rollerle belirlenen dışında meslekler seçme konusunda pek de istekli değildir (Francis 2002). Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları kadınların genellikle fen, teknoloji, mühendislik ve matematik (STEM) alanlarında mesleki tercihler yapmalarına neden olmaktadır. Erkek çocuklar ilgilerinin peşinden gidip yeteneklerini geliştirmekte ve erkeksi meslekleri seçmekte, kızlar ise daha düşük statülü ve daha az kazanabilecekleri meslekleri seçme eğiliminde olmaktadır (Watt, 2010).

Cinsiyete dayalı kültürel inançlar, bireylerin çeşitli mesleklere ilişkin yeterliliklerine yönelik algılarını ve yetenekleri üzerindeki kontrollerini etkilemektedir (Correll, 2001). Böylece erkekler kadınlardan daha çok kazanmakta, daha karmaşık işler yapmakta, iş yerindeki kadın çalışanları yönetmekte ve firmalarında daha üst pozisyonda olmakta (Reskin ve Bielby, 2005) ve her iki cinsiyetin kariyerlerindeki ilerlemeleri arasında farklılıklar bulunmaktadır (Melamad, 1995). Örneğin Cochran ve ark. (2013) kadın cerrahların erkek meslektaşlarına göre kariyer arzularında olumsuz tutumlar olduğunu bulmuştur. Bu durum kadınların kendileriyle aynı düzeydeki erkeklerle

oranla daha az maddi kaynaklara, sosyal statüye, güce ve kendini gerçekleştirme fırsatına sahip olmalarına neden olmaktadır (Ulusoy, 1999). Başka bir çalışmada ise hemşireliğin ağırlıklı olarak kadınların mesleği olarak görüldüğü ve katılımcıların sadece güç gerektiren durumlarda erkek hemşirelerin faydalı olacağına inandıkları sonucuna varılmıştır (Kahraman, Ozansoy Tunçdemir ve Özsoy, 2015). Ayrıca erkek öğrencilerin cinsiyet rolleri ile hemşirelik mesleğine toplum tarafından atfedilen rolleri arasında çatışma yaşadıklarını vurgulayan çalışmalar da bulunmaktadır (Sarı, 2011).

Günümüzde hızla değişen ve gelişen dünyada her ne kadar meslek seçiminde kadın-erkek ayrımları yok gibi görünse de kız ve erkek çocukların mesleki gelişimlerinde onları yönlendiren pek çok kalıp yargının varlığını sürdürdüğü bir gerçektir. Özellikle kız çocukların okula gidip gidemeyeceği, çalışıp çalışamayacağı, doktor, avukat, öğretmen, sanatçı, sporcu ya da bilim insanı gibi meslek gruplarından hangisinde çalışabileceği genel toplumsal kabuller çerçevesinde şekillenmektedir (Tarhan, Çetin Gündüz, Kılıç, 2014). Yapılan araştırmalar kız çocukların ebeveynlerinin bilimsel etkinliklerin zor olduğu yönündeki inançların etkisi ile kız çocuklarının bilimsel etkinliklerle erkeklerden daha az ilgileneceğini düşündüğünü, ebeveynlerin bilimsel içerikli konuşmaları erkek çocuklarıyla (Tenenbaum ve Leaper, 2003), sosyal olaylar ve duygular hakkında ise kız çocukları ile daha çok konuştuklarını ortaya koymaktadır (Fivush, Brotman, Buckner, Goodman, 2000). Bu anne baba tutumları kız ve erkek çocukların kendilerini bilim alanında farklı şekilde değerlendirmelerine neden olmaktadır. Oysa kız ve erkek çocukların bilimle ilgili biliş ve davranışlarında fark yoktur (Tenenbaum ve Leaper, 2003). Hatta kızlar erkeklere oranla daha fazla oranda geleneksel olarak belirlenen meslekler dışında meslek seçme eğilimindedirler ve kızların çalışma ortamında kendilerine karşı gösterilen eşitsizliklerin farkında olmaları onları okullarında başarılı olmak için motive etmektedir (Francis, 2002). Bu nedenle biyolojik cinsiyetin aksine, toplumsal cinsiyet farklılığı, sosyal yapılandırma sonucu oluşur ve değişebilir (Akın ve Demirel, 2003).

Kızların erkeklerden daha erken yaşlarda konuşmaya başlaması ve dil gelişimlerinin daha hızlı olması günlük yaşamda gözlenen bir olgudur. Buna ek olarak Terman ve Tyler (1963) aritmetik başarıları ve doğa olaylarına yaklaşım bakımından kız ve erkek çocuklar arasında ilk yaşlarda dikkate değer bir fark olmadığını, farklılaşmanın ileriki yaşlarda başladığını belirtmişlerdir (Akt. Kuzgun, 2014b). Çocukların ilgi ve yeteneklerinin farklılaşmasında çevreden aldıkları tepkiler önemlidir. Bu tepkiler onların dünyaya bakışını ve ileride seçecekleri meslekleri etkiler. Büyüyünce ne olacaksın sorusuna kız çocuğun verdiği "astronot" ve oğlan çocuğun verdiği "öğretmen" cevabı "erkekler astronot olur, sen kızsın olamazsın" ya da "öğretmenlik kızlara uygun bir meslek, sen mühendis ol" tepkisiyle karşılandığında çocuğun zihninde toplumda kadın ve erkeklere uygun görülen ve görülmeyen meslekler şekillenmeye başlar (Tarhan, Çetin Gündüz, Kılıç, 2014). Ginzberg'e göre mesleki gelişim hayal, deneme ve gerçeklik olmak üzere üç dönemi kapsar. İlk basamak olan hayal dönemindeki çocuk önceleri hoşlandığı, hayal ettiği bir mesleğe girmek isterken, deneme döneminde çocuğun ilgileri, yetenekleri ve değerleri ön plana çıkar. Gerçeklik döneminde ise çocuk çevre olanaklarını da göz önüne alarak meslek seçimi yapar (Kuzgun, 2014c).

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları bireylerin hayalleri üzerinde de etkilidir. İlgi ve yetenekler de çocuğa sağlanan yaşantı zenginliği ile ortaya çıkar. Hayal kurmak gelişmek ve hedef koymak açısından temel bir adımdır. Buna rağmen, ailenin çocuğa ilişkin beklentilerini, cinsiyet temelinde iletmesi, ilgi ve yetenekleri çerçevesinde yapabilirliğini deneme fırsatlarını toplumsal cinsiyet kalıp yargıları çerçevesinde sunması çocukların kendilerini tanıma, kendilerine güvenme, öz yeterliklerini fark etme süreçlerinde sınırlayıcı olabilmektedir. Hayalleri sınırlı olan ve kendini tanımayan bir bireyin meslek seçimini de sağlıklı yapması mümkün değildir.

Bem'in (1981) sosyal cinsiyet şema kuramına göre cinsiyet farklılıkları cinsiyet temelli şemalardan kaynaklanmaktadır. Kurama göre cinsiyet farklılıkları, cinsiyet şemaları tarafından asimile olan kendilik algısının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ve çocuklar cinsiyet ayrıştırılmayı öğrenmektedir. Çocuklar toplumun cinsiyet şemasını öğrendiklerinde, aynı zamanda kendi cinsiyeti ile ilgili tutumları da öğrenmeye başlar. Bu şemalar kızlar zayıftır erkekler güçlüdür gibi düşünceleri içeren ve iki cinsiyet arasındaki farklılıkları vurgulayan şemalardır.

Çocukların büyüdükçe daha az cinsiyet ayrımı yaptıklarını tespit eden araştırmalar mevcuttur. 9 yaş civarındaki çocukların kadın ve erkek rollerine yönelik kalıp yargılarında (örn. kadınlar çamaşır yıkar, erkekler tamirat yapar) bir esneme olduğu, buna karşın cinsiyet özelliklerinin (kadınlar duygusaldır, erkekler mantıklıdır) dikkate alındığı araştırmada ise çocukların büyüdükçe daha fazla

cinsiyet ayrımı yaptıklarına ilişkin bulgulara ulaşılmıştır. Cinsiyetler arasında algılanan farklılıklar cinsiyete yönelik kalıp yargılarla ifade edilmekte, kalıp yargıların oluşması da sosyalleşme sürecinde sosyal cinsiyetin oluşumu ile birlikte gerçekleşmektedir. Çocuk uygun kültürel değerleri, tutum ve davranışları öğrenirken cinsiyetlere uygun yüklemeler yapmayı da öğrenir (Özen,1992)

Toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları aile (Baran, 1995; Yağan Güder ve Güler Yıldız, 2014) ve sosyal çevre yanında medya (Yılmaz, 2007; Çelik ve Uysal, 2012; Sevim, 2013), reklamlar (Gündüz Kalan, 2010), hikaye ve öyküler (Becerikli, 2005), oyuncaklar (Messner, 2000; Sherman, ve Zurbriggen, 2014), bilgisayar oyunları (Cassell ve Jenkins, 2010), aracılığı ile de aktarılmaktadır. Oyuncakların çocukların mesleki seçimlerine etkisini araştıran Sherman, ve Zurbriggen (2014) okul öncesi çocukları ile yaptıkları çalışmada Barbie ile oynayan kızların, gelecekteki kariyer seçeneklerini erkeklerden daha az olarak belirttiğini tespit etmiştir.

Meslek algısı oluşturma ve meslek seçimi sürecinde okul öncesi dönemden başlayarak okulun ve öğretmenlerin de çok önemli bir etkisi ve sorumluluğu vardır. Öğretmenlerin çoğu kız ve erkek çocuklara farklı davranmakta ve cinsiyet kalıp yargılarını güçlendirmektedir (NUT,2013). Gümüšoğlu (2008) cumhuriyetin ilanından günümüze ders kitaplarını incelemiş ve toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının nasıl yer aldığını belirlemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ders kitaplarında eşitlikçi ifadeler yer aldığını, anneye ülkenin kuruluşuna katkıda bulunması açısından önemli toplumsal işlevler yüklendiğini, 1945 den sonra basılan ders kitaplarında ise kadının asıl görevinin evi ve ailesi olduğu şeklinde ifadelerle yer verildiğini tespit etmiştir. Benzer şekilde Asan (2010) ilköğretim okullarında 1-5. sınıflarda okutulmakta olan ders kitaplarını cinsiyetçilik açısından incelemek ve bu okullarda görev yapan öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarını saptamak amacıyla yaptığı çalışmada öğretmenlerin toplumsal yapıda, okul ortamında, sınıf içi değer ve uygulamalarında ve ders kitaplarında cinsiyetçilik algısına sahip olduklarını ve ders kitaplarının resim ve metin analizlerinde cinsiyetçi tutumlar olduğunu saptamıştır.

Cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılık bir ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısının gelişimi ile doğrudan ilişkili olmakla birlikte aynı zamanda yetersiz ekonomik ve sosyo-kültürel yapının da bir yansımasıdır (Parlaktuna, 2010). Çocukların belli meslekleri bir cinsiyet ile özdeşleştirmemeleri ve kadın-erkek rollerini eşitlikçi temelde özümsemeleri için erkeklerin ve kadınların bütün meslekleri icra ettikleri örneklerle ihtiyaç duyulmaktadır (Sak, Kızılkaya, Yılmaz ve Dereli, 2015). Bu doğrultuda çocuklar aile üyelerini model alarak toplumsal rollerini ve cinsiyet kalıplarını öğrendikleri gibi, toplumda farklı alanlarda meslek icra eden kadınları ve bilim kadınlarını görerek ve yaşam hikayelerini inceleyerek de mesleki tercihlerini yapabilirler.

Nemerowicz (1979), Spender (1982), Best (1983), Adams ve Walkerdine (1986) gibi feminist araştırmacıların çalışmaları kızların oldukça dar bir aralıktaki basmakalıp kadın mesleklerini seçme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu bulgu kızların kendilerine uygun ya da açık olan çok az sayıdaki işi fark ettiklerini ve kadın potansiyelinin boşa gittiğini ortaya koymaktadır (Becky, 2002). Geleneksel olmayan meslekleri seçen kadınların sayısı oldukça azdır. Rehber öğretmenler, öğretmenler, anne babalar kız çocukları hangi alanı seçmek istiyorlarsa o alanda gelişmeleri için destek olmalıdır. Geleneksel olmayan alanlarda çalışan kadınların ve kız çocuklarının daha yüksek mesleki doyum elde etme olasılıkları yüksektir (Watt, 2010)

Literatür incelendiğinde genellikle üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı ya da toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına yönelik çalışmalar yapıldığı gözlenmiştir. Sayısı az olmakla birlikte çocukların meslek algıları ve toplumsal cinsiyet algıları konusunda yapılan çalışmalar da mevcuttur. Gümüšoğlu (2004), "İlköğretim Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algıları" konulu araştırmasında araştırmaya katılan çocukların toplumsal cinsiyetle ilgili algılarının geleneksel kadın-erkek rollerine paralel olduğunu belirlemiştir. Taş, Aslan ve Sayek (2006) 7-12 yaş grubu çocuklarda doktor algısını etkileyen bazı değişkenleri belirlemek amacıyla çocuklara "doktor" konulu resimler yaptırmışlar, çocukların çoğunluğunun (%70.6) resimlerinde yer verdikleri doktor figürünün kendi cinsiyetleri ile uyumlu olduğunu belirlemişlerdir. Yağan Güder ile Güler Yıldız (2016) okul öncesi dönemdeki çocuklarla yaptıkları çalışmada, çocukların kadına ve erkeğe ilişkin kalıp yargılarında annelerinin ev hanımı olması, annelerin şiddete uğraması ve çocukların buna tanıklık etmesi, aile içi sorumlulukların geleneksel bir şekilde dağılması gibi faktörlerin etkili olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca annesi ve babası ev işlerinde birlikte sorumluluk alan çocukların, babası sorumluluk almayan çocuklara göre ev içi sorumluluklar konusunda daha az kalıp yargıları olduğu, annenin çalışma

durumunun genel olarak kadın ve erkeğe ilişkin kalıp yargıları etkilemediği belirlenmiştir. Baba baskısı olmayan, karşı cinsiyetten kardeşi olan ve kendisine karşı cinsiyete özgü oyuncak alınan çocukların oyun ve oyuncak tercihlerinde kalıp yargılarının daha az olduğu belirlenmiştir.

Eren (1986) cinsiyete ilişkin kalıp yargıların gelişimini araştırdığı çalışmasında farklı sosyo ekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarının devam ettiği üç okulun 1,3,5 ve 7. Sınıf kız ve erkek öğrencileri üzerinde çalışmıştır. Araştırma sonucunda kız ve erkek öğrenciler arasında cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılar açısından bir farklılık tespit edilmemiştir. Ayrıca annesi devamlı çalışan çocukların, annesi zaman zaman çalışan ya da hiç çalışmayan çocuklara oranla cinsiyete ilişkin kalıp yargılara daha az sahip oldukları belirlenmiştir. Kalıp yargıların yaşla birlikte arttığı belirlenmiştir. Tiedemann (2000) ortaokul öğrencileri üzerinde yaptıkları bir araştırmada anne babanın çocuklarına yönelik inançlarının çocuklarının matematik konusunda kendilerine yönelik algılarını etkilediğini, Gunderson, Ramirez, Levine ve Beilock (2011) anne baba ve öğretmenlerin inançlarının küçük yaşlarda çocukların matematiğe karşı tutumlarını etkilediğini tespit etmiştir

Bu çalışmanın ilkökul öğrencilerinin meslek seçimi ile cinsiyet algısı arasındaki ilişkiyi doğrudan ortaya koyması açısından öğrenciler ve öğretmenler boyutunda literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca cumhuriyet tarihindeki kadın bilim insanlarının varlığını hatırlatması, hayatta hedef belirlemenin ve bu hedefi gerçekleştirmek için çalışmanın önemini vurgulaması açısından da önemlidir. Kadın bilim insanlarının hayatlarının çizgi film şeklinde sunulması çalışmanın diğer bir güçlü yönüdür. Bu araştırmada filmlerin nasıl izleneceği ve filmlerden sonra çalışma yapraklarının nasıl doldurulacağı ve mesleki rehberlik (meslek seçimi, meslek seçiminin önemi vb) konusunda öğretmenlere de bilgi verilmiştir. Yapılan çalışmanın öğretmenlerin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını fark etmelerinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın temel amacı ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin mesleklere yönelik tutumlarında toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının etkisini belirlemektir. Bu doğrultuda dördüncü sınıf öğrencilerinin mesleklere yönelik tutumlarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık var mıdır? Öğrencilerin araştırma etkinliklerine (çizgi film izleme, grup çalışmaları) katılmadan önce ve katıldıktan sonra, mesleklere yönelik tutumlarında bir farklılık var mıdır? sorularının cevapları aranmıştır.

YÖNTEM

Çalışma ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyete dayalı meslek seçimine yönelik tutumlarını belirlemeyi ve bir tutum değişikliği oluşturmayı hedefleyen deneysel bir çalışmadır. "Toplumsal cinsiyet eşitliği"ni çocuklara anlatabilmek, toplumsal cinsiyet rollerinin atadığı kalıplaşmış yargıların değişmesine yardımcı olmak, kadınlara atfedilen kalıplaşmış meslek algısını değiştirmek, özellikle kız çocukların meslek edinme konusunda ufuklarını açmak ve rol model oluşturmak amacıyla Türkiye'de tarihte iz bırakmış öncü kadınların (Dilhan Eryurt, Kamile Şevki Mutlu, Nermin Abadan Unat, Remziye Hisar) başarı hikâyelerinden oluşan 4 çizgi film den oluşan bir kısa film paketi hazırlanmıştır. Bu filmler öğrencilere birer hafta arayla izletilmiş, her filmin arkasından hazırlanmış olan çalışma yaprakları aracılığı ile öğrencilerle filmler ve meslek seçimi üzerine grup etkinliği yapılmıştır. Filmler tıp, sosyal bilimler, kimya, fizik alanlarından başarılı bilim kadınlarının çocukluk hayalleri ve merakları, bu hayalleri gerçekleştirme öyküleri, karşılaştıkları zorluklar, bu zorlukları nasıl aştıkları ve nasıl bilim kadını oldukları konularını kapsamaktadır. Filmlerin sonunda söz konusu bilim kadınlarının mesleklerinde başarılı olmak için hayatları boyunca benimsedikleri özellikler (örn. sabırlı olmak, çalışkan olmak, araştırma yapmak, merak etmek, soru sormak) vurgulanmıştır. Bu kadınların yaşam öykülerindeki ortak nokta; karşılaştıkları tüm zorluklara rağmen, sabırla ve umutlu kendilerini yetiştirmiş olmalarıdır. Örneğin Dilhan Eryurt çizgi filmde çocukluk yıllarından itibaren gökyüzünü, yıldızları ve güneşi merak ettiğini, bir gün onlara ulaşmayı hayal ettiğini anlatmakta, bu merakının yetişkinlik yıllarında güneş ve gök bilimi konusundaki çalışmalarına öncülük ettiğini belirtmektedir. Dilhan Eryurt NASA'da çalışan ilk kadın bilim insanı olduğunu, o dönemde dünyada çok az olan bilgisayarlar için bir hesaplama programı yazdığını ve güneş konusunda yaptığı çalışmalarla önemli bir ödüle layık görüldüğünü de anlatmaktadır.

Kamile Şevki Mutlu Türkiye'de profesör olan ilk kadın hekimdir. Okulda biyoloji dersine olan merakının meslek seçiminde kendisini tıp fakültesine yönelttiğini, fotoğraf makinesi olmadığı için

incelediği dokuların resmini çizdiğini ve öğrenciyken yaptığı çalışmaların makale olarak dergilerde yayınlandığını, geliştirdiği ve kendi adını verdiği bir yöntemin tıp biliminde kullanıldığını anlatmaktadır.

Türkiye'nin ilk kadın kimyageri olan Remziye Hisar aynı zamanda Madam Curie'nin öğrencisidir. Zorluklarda dolu yaşamında öğrenmeyi ve öğretmeyi kendine ilke edinmiştir.

Prof. Dr. Nermin Abadan Unat ise lise yıllarında toplumsal olaylara duyduğu merakın üniversitede onu hukuk eğitimi almaya yönlendirdiğini, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinin ilk kadın öğretim elemanı olduğunu ve senatör olarak TBMM seçildiğini ve çeşitli uluslar arası toplantılarda Türkiye'yi yurt dışında temsil ettiğini anlatmaktadır.

Filmlerin izletilmesi ve çalışma yapraklarının uygulanması ortalama iki ders saatini almıştır. Ayrıca filmdeki kadın kahramanın mesleğine sahip kadın bilim insanlarının (doktor, fizikçi, hukukçu, sosyolog, kimyager) sınıfa gelerek, öğrencilerle sohbet etmesi sağlanmıştır. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin bilişsel gelişim açısından somut düşünce basamağında oldukları göz önüne alındığında, çizgi filmlerde gördükleri meslekleri yapan kadın bilim insanlarının varlığını daha kolay kavrayabilmelerinin ve örnek alabilmelerinin yolu açılmıştır.

Filmlerin izletildiği sınıfların öğretmenleri ile önceden görüşülmüş, çalışmanın amacı ve süreci hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca öğretmenlere toplumsal cinsiyet, ayrımcılık, mesleki rehberlik, meslek seçiminde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının etkisi, eğitim sürecinde filmlerin kullanımı konusunda eğitimler verilmiş ve atölye çalışmaları yapılmıştır. Çizgi filmler öğretmenlere izlettirilmiş, çalışma yapraklarının nasıl uygulanacağı konusunda bilgi verilmiştir. Sınıf uygulamalarından sonra da öğretmenlerle görüşülerek izlenimleri alınmıştır.

Çalışma Grubu

Bu çalışma Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği'nin yürütücülüğünde Avrupa Birliği Merkezi Finans ve İhale Birimi ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın desteğindeki bir proje kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle çalışılacak bölge ve o bölgede uygulama yapılacak okullar Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile görüşülerek tespit edilmiştir. Çok göç alması, farklı sosyo- ekonomik ve kültürel düzeydeki aileleri barındırması nedeni ile Pursak'ın çalışma bölgesi olmasına karar verilmiştir.

Çalışma grupları öğretmenlerin projeye katılma isteklilikleri, sınıfların uygun ders saatlerinin planlanması gibi unsurlar göz önünde bulundurularak, ilçe MEM ve okul müdürleriyle birlikte farklı okullardan şubeler alınarak belirlenmiştir. Bu nedenle çalışma gruplarının belirlenmesinde amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçsal örnekleme, olası ve seçkisiz olmayan bir örnekleme yaklaşımıdır (Büyüköztürk ve arkadaşları, 2016)

Çalışma grubu Ankara ili Pursaklar ilçesinde bulunan ilkokulların dördüncü sınıflarında öğrenim görmekte olan 721 öğrenciden oluşmaktadır. Ön test ve son test verilerinin değerlendirilme aşamasında 721 ölçek formundan 399 tanesi analize alınmıştır. Öğrencilerin 208'i (%52,1) kız, 191'i (%47,9) erkektir. Anne-babanın çalışma durumu incelendiğinde 385 (%96,5) öğrencinin babası, 76 (%19) öğrencinin annesi çalışmaktadır. Öğrencilerin kardeş sayılarına bakıldığında 37 (%9,3) öğrencinin tek çocuk olduğu, 131 (%32,8) öğrencinin bir kardeşi, 114 (%28,6) öğrencinin iki kardeşi, 116 (%29,1) öğrencinin üç kardeşi olduğu belirlenmiştir.

322 formun analize alınmama sebepleri şunlardır:

- Ön test ve son test uygulamaları arasında değişimin yönünü görebilmek amacıyla ilk uygulamada ve ikinci uygulamada yer alan öğrencilerin kâğıtlarının eşleştirilerek analize alınması gerekmektedir. Bu çalışmada birinci uygulamaya katılmayıp, ikinci ölçek uygulamasına katılan, ya da birinci uygulamaya katılıp ikinci ölçek uygulamasına katılmayan öğrencilerin doldurdıkları ölçekler analizlere dâhil edilmemiştir.
- Ölçekler arasında öğrenciler tarafından büyük çoğunluğu boş bırakılan ya da tek tip bir seçeneğin işaretlenmesi ile rastgele işaretleme yapılan ölçekler araştırmada analizlere dâhil edilmemiştir.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında araştırma kapsamında geliştirilen "Toplumsal Cinsiyete Dayalı Meslek Seçimlerine Yönelik Tutum Ölçeği" (Çetin Gündüz, Tarhan, Kılıç, 2015) kullanılmıştır. 9

maddelik ölçek iki faktörlü bir yapıya sahiptir. 5 maddeden oluşan birinci faktör kadınların meslek seçimine ilişkin olumsuz tutuma işaret ederken, 4 maddeden oluşan ikinci faktör kadınların meslek sahibi olmasına ilişkin tutuma yönelik bilgi vermektedir. Ölçek “katılıyorum”, “karasızım”, “katılmıyorum” seçeneklerinden oluşan 3’lü likert tipi bir ölçektir. Tutum ölçeğinden yüksek puan almak toplumsal cinsiyete dayalı meslek seçimine yönelik olumsuz tutuma işaret etmektedir. Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı birinci faktör için .71 ikinci faktör için .69 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin iyilik uyum değerleri yeterli düzeyde bulunmuştur (χ^2/sd : 2.97, RMR= 0.028, GFI=0.96, AGFI= 0.94, CFI=0.96, RMSEA=0.07). Bulgular TCDMSYT ölçeğinin geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir (Çetin Gündüz, Tarhan ve Kılıç, 2015).

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 22 programı kullanılmıştır. Ön uygulamada öğrencilerin meslek seçimine ilişkin tutumlarını belirlemek için t testi kullanılırken, tekrarlı ölçümlerde ilişkili örneklem için t testi puanları ve puanların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için karışık ölçümler için iki faktörlü ANOVA kullanılmıştır. Veriler kullanılmadan önce eksik değerler incelenmiş, rastgele doldurulduğu düşünülen formlar ile ilişkili ölçümler için değerlendirmeye uygun olmayan formlar değerlendirme dışı bırakılmıştır. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediklerini incelemek amacıyla çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiş ve verilerin -1.5 ile +1.5 aralığında yer aldığı görülmüştür. Verilerin histogram grafikleri ve Q-Q plot grafiği de incelenmiş ve normal dağılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan analizlerde Cohen’s d formülü kullanılarak etki büyüklükleri hesaplanmıştır (Cohen, 1988).

BULGULAR

Araştırmaya katılan 399 dördüncü sınıf öğrencisinin kadınların meslek seçimlerine ilişkin tutumları ve kadınların meslek sahibi olmasına ilişkin tutumları ilişkisiz örneklem için t testi ile değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Kadınların Meslek Seçimine İlişkin Tutum Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre t Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ort.	Standart Sapma	Sd	t	p
Kız	208	8.23	2.38	397	4.19	.000
Erkek	191	9.29	2.71			

Öğrencilerin “kadınların meslek seçimini ilişkin tutumları” cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir [$t(397)=4.19$, $p<.01$]. Erkek öğrencilerin kadınların meslek seçimine ilişkin tutumları (Ort.=9.29), kız öğrencilere göre (Ort. = 8.23) daha olumsuzdur. Diğer bir ifade ile erkek öğrenciler bazı mesleklerin kadınlar tarafından yapılamayacağı konusunda kız öğrencilere göre daha katı bir tutuma sahiplerdir. Etki büyüklüklerine bakıldığında dördüncü sınıf öğrencilerinin izledikleri filmlerin kadınların meslek seçimine ilişkin tutumları üzerindeki etki büyüklüğü 0.42 dir. Cohen’s d’ye göre orta düzeyde bir etkiye sahiptir. Buna göre öğrencilerin tutumunda meydana gelen değişikliğin %42’si izlenen filmler ve yürütülen etkinlikler ile açıklanabilmektedir.

Tablo 2. Kadınların Meslek Sahibi Olmasına İlişkin Tutum Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre t Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ort.	Standart Sapma	Sd	t	p
Kız	208	6.45	1.12	397	1.31	.19
Erkek	191	6.61	1.40			

Öğrencilerin, “kadınların meslek sahibi olmasına ilişkin tutumları” arasında cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Diğer bir ifade ile kız ve erkek öğrenciler kadınların meslek sahibi olması gerektiği konusunda benzer görüşlere sahip oldukları söylenebilir.

Ön Test Son Test Sonuçlarına Göre İlişkili Ölçümlerin Değerlendirilmesi: Dördüncü sınıf öğrencilerinin, Türk Bilim Kadınları ile ilgili hazırlanan dört kısa çizgi filmi izlemeden önce ve izledikten sonra kadınların meslek seçimine ve meslek sahibi olmasına ilişkin tutumlarında bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla ilişkili örneklem için t testi yapılmıştır.

Tablo 3. Kadınların Meslek Seçimine İlişkin Tutum Ölçeği Ön Test ve Son Test Puanlarının t Testi Sonuçları

	N	Ort.	Standart Sapma	Sd	t	p
Öntest	399	8.74	2.59	398	8.21	.000
Son test	399	7.71	2.53			

İzlenen filmler sonrasında öğrencilerin “kadınların meslek seçimine ilişkin tutumları”nda olumlu yönde bir değişim olduğu gözlenmiştir [$t(397)=1.31, p<.01$]. Filmleri izlemeden önce öğrencilerin kadınların meslek seçimine ilişkin tutum puanlarının ortalaması Ort. =8.74 iken, filmler izlendikten sonra Ort.=7.71 olmuştur. Bu bulgu, izlenen filmlerin öğrencilerin kadınların meslek seçimlerine yönelik olumlu tutum geliştirmelerinde bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle filmler ve uygulanan etkinlikler öğrencilerin kadınların istedikleri alanlarda meslek sahibi olabileceklerine ilişkin tutumlarını olumlu yönde değiştirmede etkili bulunmuştur.

Öğrencilerin tutumlarının ön test ve son test sonrası cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemede karışık ölçümler için iki faktörlü ANOVA kullanılmıştır.

Tablo 4. Kadınların Meslek Seçimine İlişkin Tutum Ölçeği Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Grup	öntest			sontest		
	N	Ort.	S	N	Ort.	S
Kız	208	8.23	2.38	208	7.26	2.19
Erkek	191	9.29	2.71	191	8.19	2.78

Tablo incelendiğinde, kız öğrencilerin uygulama öncesi ortalama puanı 8.23 iken, uygulama sonrasında ortalama puanı 7.26 olmuştur. Erkek öğrencilerin uygulama öncesi puan ortalaması 9.29 iken uygulama sonrasında ortalama puanları 8.19 dur. Bu durum her iki cinsiyet için de izlenen filmlerin kadınların meslek seçimine ilişkin tutumlarında olumlu yönde değişime yol açtığı şeklinde yorumlanabilir. Diğer bir ifade ile filmler ve uygulanan etkinlikler öğrencilerin, kadınların istedikleri alanlarda meslek sahibi olabileceklerine ilişkin tutumlarını olumlu yönde değiştirmede etkili bulunmuştur.

Kız ve erkek öğrenciler arasında uygulama öncesi ve sonrası gözlenen değişimlerinin anlamlı bir fark gösterip göstermediğine ilişkin iki faktörlü ANOVA testi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 5. Kadınların Meslek Seçimine İlişkin Tutum Ölçeği Ön Test ve Son Test Puanlarının ANOVA Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	Serbestlik derecesi	Kareler ortalaması	f	p
Denekler arası	3958,358	398			
Grup (kız/erkek)	197,492	1	197,492	20,847	,000
Hata	3760,856	397	9,473		
Denekler içi	1477,376	399			
Ölçüm (ön test-son test)	214,621	1	214,621	67,530	,000
Grup*Ölçüm	1,027	1	1,027	,323	,570
Hata	1261,728	397	3,178		
Toplam	5435,734	797			

Yapılan analiz ile temel etki testleri değerlendirildiğinde kız ve erkek öğrencilerin ön test ve son test puanlarından elde edilen toplam puanların ortalamaları arasında bir fark olduğu görülmüştür [$F(1, 397)=20.847, p<.01$]. Grup ayrımı yapılmaksızın uygulama öncesi ve sonrasında

tutum puanlarının ortalamaları arasında anlamlı farklılık vardır [$F(1, 397)=67.53, p<.01$]. Diğer bir ifade ile izlenen filmler ön test ve son test arasında tutumun olumlu yönde değişmesinde etkili olmuştur. Bu değişim kız ve erkek tüm öğrenciler için söz konusudur. Filmler ve uygulanan etkinlikler öğrencilerin kadınların istedikleri alanlarda meslek sahibi olabileceklerine ilişkin tutumlarını olumlu yönde değiştirmede etkili bulunmuştur.

Analizlere göre kız ve erkek öğrencilerin kadınların meslek seçimine ilişkin tutumlarında uygulama öncesi ve sonrasında bir fark tespit edilmemiştir. Diğer bir ifade ile farklı cinsiyette olmak ile tekrarlı ölçümler faktörlerinin meslek seçimine yönelik tutum üzerinde ortak etkilerinin anlamlı olmadığı görülmüştür [$F(1, 397)=0.32, p=.57$]. Dördüncü sınıf öğrencilerinin, Türk Bilim Kadınları ile ilgili hazırlanan dört kısa çizgi filmi izlemeden önce ve izledikten sonra kadınların meslek seçimine ilişkin tutumlarına yönelik hesaplanan etki büyüklüğü değeri 0.41'dir. Öntest ve son test uygulaması sonucunda öğrencilerde meydana gelen tutum değişikliğinin yüzde 41'i filmlerden ve etkinliklerden kaynaklanmaktadır.

Tablo 6. Kadınların Meslek Sahibi Olmasına İlişkin Tutum Ölçeği Ön Test ve Son Test Puanlarının t Testi Sonuçları

	N	Ort.	Standart Sapma	Sd	t	p
Öntest	399	6.53	1.26	398	0.17	.87
Son test	399	6.54	1.20			

Dördüncü sınıf öğrencilerinin, kadınların meslek sahibi olmasına ilişkin tutumları birinci uygulama ve ikinci uygulama arasında anlamlı farklılık göstermemiştir. Çocuklar filmleri izlemeden önce de izledikten sonra da kadınların bir meslek sahibi olması gerektiğini düşünmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmanın temel amacı; ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin meslek seçimlerine yönelik tutumlarında toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının etkisini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda dördüncü sınıf öğrencilerinin mesleklere yönelik tutumlarında cinsiyete göre bir farklılık olup olmadığı ile öğrencilerin araştırmadaki etkinliklere (çizgi film, grup çalışmaları) katılmadan önce ve sonra mesleklere yönelik tutumlarında bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir.

Çalışmada öğretmenlere de toplumsal cinsiyet, mesleki rehberlik, meslek seçiminde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının etkisi vb. konularda eğitimler verilmiştir. Böylece hem öğretmenlerin kendi toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını ve tutumlarını fark etmeleri sağlanmış, hem de bu kalıp yargıları yeniden üreten davranışlarının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda ilkökul dördüncü sınıf düzeyinde erkek öğrencilerin "kadınların meslek seçimine yönelik tutumlarının" kız öğrencilere oranla daha olumsuz olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu literatür ile tutarlıdır. Bağçeli –Kahraman ve Başal (2011) da 7-8 yaş çocukları ile yaptıkları çalışmada erkek çocukların kız çocuklara oranla kalıp yargılara daha bağlı olduklarını tespit etmiştir. Baran (1995) ailesi ile birlikte yaşayan ve çocuk yuvalarında kalan korunmaya muhtaç çocuklarda cinsiyet özellikleri ve cinsiyet kalıp yargılarını incelediği çalışmasında ailesi ile birlikte yaşayan çocukların kalıp yargı puanlarının yuvada kalan çocuklara göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Aile içinde anne- babanın görev paylaşımı kadar çocuklara verilen görev ve sorumlulukların da cinsiyet kalıp yargıları doğrultusunda olması çocukların zihninde kadınların ve erkeklerin yapabileceği meslekleri şekillendirmektedir. Örn. Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre erkeğin en önemli görevi ailenin geçimini sağlamak, kadının en önemli görevi ise çocukları büyütme ve aile hayatının devamını sağlamaktır (Moya, Expósito ve Ruiz; 2000). Bu doğrultuda kadınların meslek olarak öğretmenlik, hemşirelik, sosyal çalışmacı, doktor vb. alanları seçmesi, gerektiğinde evine ve çocuklarına öncelikli olarak vakit ayırabilmesi, erkeklerin ise aktif ve güçlü olabilecekleri yöneticilik, askerlik, polislik, mühendislik vb. mesleklere yönelmesi kabul edilmektedir. Bu durum kültürel öğrenme örnekleri olarak ifade edilmekte (Perkins ve Demeis, 1996), çocukların kendi bilgi ve becerileri için olduğu kadar karşı cinsin bilgi ve becerileri için de sınırları ifade etmektedir.

Öğrencilerin, "kadınların meslek sahibi olmasına ilişkin tutumları" arasında cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Dördüncü sınıfların müfredatı incelendiğinde dersler arasında yer alan "İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi" dersinde toplumsal cinsiyet, kadın hakları vb konulara

dolaylı olarak vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Bu durum öğretmenlerle yapılan görüşmelerde de ortaya çıkmıştır. Kadınların meslek sahibi olması konusunda kız ve erkek çocukların düşünceleri arasında bir farklılık gözlenmemesinde bu derste işlenen konuların etkili olduğu söylenebilir. Gümüoğlu'nun (2008) belirttiği gibi eğitim temel insan hakları arasında yer almakla birlikte, eğitimin içeriği bireylerin güçlü ya da güçsüz olmasına destek sağlayabilir. Çocukların okula ilk adım attıklarında karşılaştıkları eğitim materyallerinden biri olan ders kitaplarının içeriği büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle ders içeriğinin, başta kitaplar olmak üzere ders materyallerinin ve dersi yürüten öğretmenlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyici olması çocuklarda küçük yaşlardan itibaren her alanda eşitlik fikrinin gelişmesinde önemlidir.

Ayrıca yapılan gözlem ve görüşmelerde çocukların büyük bölümünün annesinin, ablasının çalıştığı öğrenilmiştir. Çocuklarda "kadınların meslek sahibi olmasına ilişkin tutumlarında" cinsiyete göre bir farklılık olmamasında bu olgunun da payı olduğu söylenebilir. Çocuğun ailesinde meslek sahibi olan ve çalışan kadın görmesi daha eşitlikçi kalıp yargılar geliştirmesine neden olabilir.

Bilim kadınlarının hayat hikâyelerini anlatan filmlerin izlenmesinden sonra öğrencilerin "kadınların meslek seçimine ilişkin tutumları" nda olumlu yönde bir değişim olduğu belirlenmiştir. Filmleri izlemeden önce ve sonra uygulanan ön test ve son testte öğrencilerin tutumlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş, kız ve erkek tüm öğrencilerin puanlarında olumlu yönde bir değişim tespit edilmiştir.

Tekin Karagöz ve Mamur (2015) risk altındaki çocukların gelecek ve meslek algılarını inceledikleri araştırmada kız çocukların, çalışan insana yönelik algılarının sınırlı olduğunu, kadınların en çok çalıştıkları meslek alanlarına yönelik algılarının ev hanımlığı gibi kavramları kapsadığını, kız çocukların ileride yapmak istedikleri meslekler, çevrelerinde sıklıkla gördükleri öğretmenlik, emniyet personeli ve aldıkları spor eğitimleri nedeniyle antrenörlük olduğunu belirlemişlerdir. Hem mesleki kalıp yargıların aşılması hem de aşına olunması noktasında hemşirelik mesleği önemli bir örnektir. Önceleri kadınlara özgü bir meslek olarak düşünülen hemşirelik son yıllarda erkeklerin de bu mesleğe yönelmesi ile iki cins için de uygulama alanı haline gelmiştir. Ünsal, Akalın ve Yılmaz (2010) tarafından yapılan bir çalışmada katılımcıların yarısından fazlasının erkek hemşirelere tepkisinin olumlu olduğu belirlenmiştir. Diğer bir ifade ile çocuklar yakın çevrede gördükleri mesleki modelleri örnek alma eğilimindedirler. Bu nedenle çocuklar ailede, okulda ve yaşadıkları çevrede ne kadar farklı mesleğe sahip kadın görürlerse toplumsal kalıp yargılar dışında o kadar farklı meslek seçme eğiliminde olurlar. Bu nedenle toplumda, çalışma yaşamında ve farklı meslek alanlarında kadınların görünürlüğünün artması çocuklar için alınabilecek rol modellerin sayısını çoğaltmaktadır.

Filmler öğrencilerin, kadınların meslek sahibi olmasına ilişkin tutumlarında bir değişime yol açmamıştır.

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve meslek seçimi konusunda yapılacak çalışmalar için şunlar önerilebilir:

Bu çalışma Ankara'nın çok göç alan ve şehirleşen bir ilçesinde yapılmıştır. Farklı ilçelerinde yapılarak sonuçlar karşılaştırılabilir. Çocuklara ve ailelerine ilişkin toplanacak demografik bilgilerle çalışma zenginleştirilebilir. İlkokul, ortaokul ve lise dönemini içine alan kesitsel bir çalışma yapılabilir. Böylece çocukların kalıp yargılarının yaş ve gelişim dönemi özellikleri ile birlikte değişimi incelenebilir.

Ayrıca meslek seçiminde toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargıların ve olumsuz tutumların okul öncesi yıllardan itibaren şekillenmeye başladığı düşünüldüğünde, seçilecek oyunların, etkinliklerin ve oyuncakların cinsiyetçi tutumlardan arındırılmış olması önemlidir.

Okul yılları itibari ile öğretmen tutumları, okul ortamı ve ders materyalleri önemli olduğu için öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda dersler ve hizmet içi eğitimler almaları sağlanmalıdır. Böylece ayrımcılığa neden olan kalıp yargıların ve tutumlarının farkında olarak kendilerinde değişime gitmeleri için fırsatlar yaratılmış olur.

Ders materyallerinin cinsiyetçi tutumlardan arındırılması da MEB'in öncelikli çalışmaları arasında olmalıdır. Bununla birlikte çocukların okul öncesi dönemden itibaren ilgi ve yetenek alanlarını keşfetmeleri ve daha çok mesleği tanımaları için fırsatlar sunulması önemli görülmektedir.

Medyanın meslek seçimi ve toplumsal cinsiyet kalıp yargıları üzerindeki etkisi dikkate alındığında özellikle çizgi film, film ve reklamlarda cinsiyet eşitliğini yansıtacak tutum ve söylemlere önem verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akın, A. ve Demirel, S. (2003). Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkileri. C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi 25 (4), 73-82.
- Asan, H.T. (2010). Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması. Fe Dergi 2, sayı 2 , s. 65-74.
- Bağçeli-Kahraman,P. ve Başal,H.A. (2011). Anne Eğitim Düzeyine Göre Çocukların Cinsiyet Kalıpyargıları ile Oyun Ve Oyuncak Tercihleri. E-Journal of New World Sciences Academy, 6 (1), article number : 1C0376
- Baran, G. (1995). Ankara'da bulunan çocuk yuvalarında kalan 7-11 yaş grubu çocuklarda cinsiyet rolleri ve cinsiyet özellikleri kalıpyargılarının gelişimi (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Becerikli, S. Y. (2005). Çocuk Öykülerinde Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri :Oya ile Kaya Örneği 2.Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi, Vol. II,İstanbul: İ. Ü. İletişim Fakültesi Yayınları, 977-989.
- Becky, F. (2002). Is the Future Really Female? The Impact and Implications of Gender for 14-16 Year Olds' Career Choices, Journal of Education and Work, 15:1, 75-88.
DOI: 10.1080/13639080120106730
- Bem, S.L. (1981). Gender schema theory: A Cognitive account of sex typing, Psychological Review, 88(4), 354-364.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E. Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (20016). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. (22.Basım). Ankara: PEGEM Akademi.
- Cassell, J., and Jenkins, H. (2000). *From Barbie to Mortal Kombat: gender and computer games*. MIT press: Massacusetts.
- Cochran, A., Hauschild, T., William, B.E., Elders, W.B., Neumer, L.A. , Brasel, K.J. ve ark. (2013). Perceived gender-based barriers to carers in academic surgery, The American Journal of Surgery, 206, 263-268.
- Cohen, J. (1988). Statistical power analysis for the behavioral sciences (2nd edition). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Correll, J.S. (2001). Gender and the Career Choice Process: The Role of Biased, Self-Assessments. American Journal of Sociology, Vol. 106, No. 6, pp. 1691-1730.
- Çelik, D., ve Uysal, M. (2012). Köşe Yazılarının Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi. *Journal of Faculty of Educational Sciences*, 45(1).
- Çetin Gündüz, H. Tarhan, S. ve Kılıç, Z. (2015). Toplumsal Cinsiyete Dayalı Meslek Seçimlerine Yönelik Tutum Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, s. 21 – 33.
- Dökmen, Z. Y. (2009). Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar. (4. basım) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eren, A. (1986). Sex-role and sex-trait stereotypes in children. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: ODTÜ
- Francis, B. (2002). Is the Future Really Female? The Impact and Implications of Gender for 14–16 Year Olds' Career Choices Journal of Education and Work, Vol. 15, No. 1,
- Fichter, J. (2009). Sosyoloji nedir? (N. Çelebi, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gooden, A and Gooden, M.A. (2001). Gender Representation in Notable Children's Picture Books: 1995–1999. Sex Roles, Vol. 45, Nos. ½.
- Fivush, R., Brotman, M.,A., Buckner,J.P. and Goodman,S.H. (2000). Gender Differences in Parent–Child Emotion Narratives. Sex Roles (2000) 42: 233. doi:10.1023/A:1007091207068
- Gunderson, E.A., Ramirez,G. , Levine,S.C. and Beilock,S.,L. (2011). The Role of Parents and Teachers in the Development of Gender-Related Math Attitudes. Sex Roles, 66: 153. doi:10.1007/s11199-011-9996-2
- Gündüz Kalan, Ö. (2010). Reklamda çocuğun toplumsal cinsiyet teorisi bağlamında konumlandırılışı: 'Kinder'reklam filmleri üzerine bir inceleme. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi| İstanbul University Faculty of Communication Journal, 1(38), 75-89.
- Gümüsoğlu, F. (2004). "İlköğretim Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algıları", Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, Cilt 3, s.317-327.
- Gümüsoğlu, F. (2008) . Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. Toplum ve Demokrasi, 2 (4) s. 39-50.
- Kahraman, A. B., Ozansoy Tunçdemir, N., & Özcan, A. (2015). Toplumsal cinsiyet bağlamında hemşirelik bölümünde öğrenim gören erkek öğrencilerin mesleğe yönelik algıları. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 108-144.
- KSGM (2017). Türkiye'de kadın. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel müdürlüğü.

- <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin>
- Kuzgun, Y. (2014a). Meslek rehberliği ve danışmanlığına giriş. 6. Baskı . Ankara: Nobel
- Kuzgun, Y. (2014b). Meslek gelişimi ve danışmanlığı. 4. Baskı . Ankara: Nobel
- Kuzgun, Y. (2014c): İlköğretimde Mesleki Gelişim (Edt.Yıldız Kuzgun). İlköğretimde Rehberlik (s.125-153). (7. Baskı)Ankara: Nobel Yayın
- Martin, C. L. ve Ruble, D. (2004). Children Search for Gender Cues: Cognitive Perspectives on Gender Development; *Current Directions in Psychological Science*, 13(2), 67-70.
- Melamad, T. (1995). Career Success: The Moderating Effects of Gender, *Journal of Vocational Behavior*, 47, 35-60.
- Messner, M. A. (2000). Barbie girls versus sea monsters: Children constructing gender. *Gender & Society*, 14(6), 765-784.
- Moya, M. Expósito, F. ve Ruiz, J. (2000). Close Relationships, Gender, and Career Salience. *Sex Roles* 42,9-10,825-846.
- NUT (2013). Stereotypes Stop You Doing Stuff, Challenging gender stereotypes through primary education. National union of teachers. <https://www.teachers.org.uk/files/stereotypes-stop.pdf>
- Özen, D. (1992). Annenin çalışma durumu ve ebeveynin benimsediği cinsiyet rolü değişkenlerinin çocuğun cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılarının gelişimi üzerindeki rolleri (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi
- Parlaktuna, İ. (2010). Türkiye'de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi.*Ege Akademik Bakis*, 10(4), 1217-1230.
- Perkins, H.W. and Demeis,D.K (1996). Gender and family effects on the “second-shift”domestic activity of college- educated young adults. *Gender & Society*, 10 (1), 78-93.
- Reskin, B.F. and Bielby,D.D. (2005). A sociological perspective on gender and career outcomes. *Journal of Economic Perspectives*, Volume 19, Number 1, Pages 71–86.
- Sak, R., Kızılkaya, G., Yılmaz, Y. ve Dereli, M. (2015). Çocukların Bakış Açısıyla Erkek ve Kadın Okul Öncesi Öğretmenleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, s. 121-141
- Sarı, Ö. (2011). Toplumsal cinsiyet ve mesleki rol ilişkisi: Hemşirelik bölümünde okuyan erkek öğrenciler örneği. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 493-504
- Sevim, F. (2013). Medya okuryazarlığı, toplumsal cinsiyet ve kadının medyada temsili. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Sherman, A. M., and Zurbriggen, E. L. (2014). “Boys can be anything”: Effect of Barbie play on girls’ career cognitions. *Sex Roles*, 70(5-6), 195-208.
- Tarhan, S., Çetin Gündüz, H, Kılıç, Z (2014). Cinsiyet Kalıp Yargılarının Aşılmasında Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri. S. Doğan (Edt.) Benim Madam Curie’m Eğitici El Kitabı. Ankara: MG Yapım, Ajans, Halkla İlişkiler. d284f45nftgze.cloudfront.net/.../madam_curieM_kitapcik_web_V2.pdf
- Taş, Y., Aslan, D. ve Sayek, İ. (2006). Doktorluk Mesleğini Çocuklar Resimlerine Nasıl Yansıtıyorlar ? 7-12 Yaş Grubu Çocuklar Arasında Yapılmış Bir Örnek. *STED*, cilt 15, sayı 11, s. 184-191. www.ttb.org.tr/STED/2006/kasim/doktorluk.pdf
- TCÇGR (2013) T.C. Kalkınma Bakanlığı 10. Kalkınma Planı, toplumsal cinsiyet çalışma grubu raporu. <http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/Toplumsal-Cinsiyet-C3%87al%C4%B1%C5%9Fma-Raporu-2013Bas%C4%B1lacak-N%C3%BCsha.pdf>
- Tekin Karagöz, C. ve Mamur, N. (2015). Risk altındaki kız çocukların gelecek ve meslek algılarının çizdikleri resimlere yansıma biçimleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal of Qualitative Research in Education*, 3(1), 26-53. [Online]: <http://www.enadonline.com> doi:14689/issn.2148-2624.1.3c1s2m.
- Tenenbaum,H.,R. And Leaper, C. (2003). Parent–Child Conversations About Science: The Socialization of Gender Inequities? *Developmental Psychology* 2003, Vol. 39, No. 1, 34–47
- Tiedemann, J.(2000). Parents' gender stereotypes and teachers' beliefs as predictors of children's concept of their mathematical ability in elementary school. *Journal of Educational Psychology*, Vol 92(1), 144-151. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-0663.92.1.144>
- TÜİK (2016). Türkiye istatistik kurumu. işgücü istatistikleri, Eylül 2016. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21575>
- Ulusoy, D. (1999): Plastik Sanatlarda Toplumsal Cinsiyet. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,16 (2), s. 47-73.
- Ünsal, A., Akalın, İ., Yılmaz, V. (2010). Farklı meslek çalışanlarının erkek hemşirelere ilişkin görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1): 420-431
- Watt, H.M.G. (2010). Gender and Occupational Choice. J.C.Chrisler and D.R. McCreary (Eds) . *Handbook of Gender Research in Psychology* (Chapter 16). Springer Science Business Media, LLC. link.springer.com/.../10.1007%2F978-1-4419-1467-5_16
- WHO (2014). World Health Organisation. <http://www.who.int/gender/whatisgender/en/>.

- (Eriřim Tarihi: 2014, 12 Eylöl).
- Yağan Güder, S. ve Güler Yıldız, T. (2016). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Toplumsal Cinsiyet Algılarında Ailenin Rolü. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31(2): 424-446. www.efdergi.hacettepe.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/2126-published.pdf
- Yılmaz, R. A. (2007). Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet Kavramı: 1960-1990 Yılları Arası Milliyet Gazetesi Reklamlarına Yönelik Bir İçerik Analizi. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 4(4), 143-155.